

Sňatečnost a plodnost

Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu se v poslední dekádě 20. století v České republice začala významně měnit. Základní příčinou změn bylo podstatné snížení počtu sňatků. V prvních dvou letech dekády sňatečnost ještě odpovídala dlouhodobému průměru, v letech 1993 a 1994 však počet sňatků klesl na nízkou hladinu, na které pak již do přelomu staletí setrval.

Tab. 7 Sňatky a sňatečnost v letech 1991 až 2000

Rok	Počet sňatků	
	absolutní	na 1 000 obyvatel
1991	71 973	7,0
1992	74 060	7,2
1993	66 033	6,4
1994	58 440	5,7
1995	54 956	5,3
1996	53 896	5,2
1997	57 804	5,6
1998	55 027	5,3
1999	53 253	5,2
2000	55 321	5,4

Příčiny poklesu sňatečnosti souvisí s celkovými změnami životního stylu mladé generace po roce 1989. Před společenským zvratem byla sňatečnost v tehdejší Československu – obdobně jako v dalších východoevropských zemích – velmi vysoká. Co nejčasnější sňatek byl považován za samozřejmou událost v životě každého mladého člověka, průměrný věk nevěst při prvním sňatku v ČSSR se pohyboval kolem 21 let a spolu s Bulharskem a tehdejší NDR byl nejnižší v Evropě. S časným uzavíráním často neuvážených sňatků souvisela i vysoká míra rozvodovosti a z toho plynoucí uzavírání četných druhých a dalších sňatků, které míru sňatečnosti dále zvyšovalo.

Široký rejstřík možných aktivit mladých lidí po roce 1990 odsunul plány na vstup do manželství do pozadí, potenciální snoubenci většinou své sňatky odkládají na pozdější dobu, do svého vyššího věku, až naplní své kariérní plány, někdy se rozhodují i pro celoživotní dráhu bez stálého manželského partnera. Nižší míra sňatečnosti, která z těchto změn vyplynula, přitom odpovídá evropskému průměru. Postoj mladých lidí v ČR k uzavírání sňatků se přiblížil obdobnému postoji mladých lidí v západní Evropě.

Hloubka úbytku sňatků na konci 20. století je nejlépe patrná z dlouhodobého porovnání. Před rokem 1993 nikdy od roku 1945 neklesl roční počet sňatků v České republice pod 60 tisíc (dosud nejnižší byl v roce 1957: 62 760), počet sňatků na 1 000 obyvatel (hrubá míra sňatečnosti) nebyl nikdy nižší než 6,0. Sňatečnost v devadesátých letech byla nejnižší za celou druhou polovinu 20. století. Průměrný věk nevěst při prvním sňatku se přitom zvýšil z 23,2 let v roce 1993 na 26,9 let v roce 2001.

**Tab. 8 Sňatky a sňatečnost v letech 1951 až 2000
po desetiletých obdobích**

Období	Průměrný roční počet sňatků	
	absolutní	na 1 000 obyvatel
1951-1960	73 713	7,9
1961-1970	83 595	8,6
1971-1980	92 326	9,2
1981-1990	81 630	7,9
1991-2000	60 076	5,8

Důsledkem nízké sňatečnosti je, že je nebývale málo vdaných žen v nejmladších věkových skupinách, tedy žen s vysokou plodností. Počet vdaných žen ve věku 15-19 let klesl mezi sčítáními lidu 1991 a 2001 na necelou desetinu, vdané ženy mladší dvaceti let se tak staly výjimkou. Počet vdaných žen ve věku 20-24 se snížil přibližně na třetinu, podíl vdaných žen však klesl i v dalších věkových skupinách až do 60 let věku.

Tab. 9 Struktura žen podle věku a rodinného stavu¹ (%) – sčítání lidu 2001

Věková skupina	Svobodné	Vdané	Rozvedené	Ovdovělé	Úhrnem
15-19	99,2	0,8	0,0	0,0	100,0
20-24	77,1	21,4	1,5	0,1	100,0
25-29	31,9	59,9	7,8	0,3	100,0
30-34	10,8	74,6	13,9	0,7	100,0
35-39	6,1	76,5	16,0	1,4	100,0
40-44	4,4	76,1	17,0	2,5	100,0
45-49	3,6	74,9	17,2	4,3	100,0
50-54	3,1	73,7	15,5	7,7	100,0
55-59	2,9	70,1	13,2	13,8	100,0
60-64	2,5	63,7	10,3	23,5	100,0
65+	3,0	32,6	7,3	57,0	100,0
Celkem	20,8	53,7	10,4	15,0	100,0

¹ z žen se zjištěným rodinným stavem

Razance úbytku mladých vdaných žen je nejlépe viditelná při pohledu na vývoj podle jednotek věku. Osmnáctileté, devatenáctileté i dvacetileté dívky, které se ještě před rokem 1990 běžně vdávaly, zůstávají svobodné. Skutečnost, že ještě v 25 letech věku nevstoupila do manželství ani polovina žen, je novou realitou, pro perspektivu populačního vývoje velmi významnou.

Tab. 10 Podíl vdaných žen ve věku 18-25 let podle jednotek věku – sčítání lidu 1980 až 2001

Věk	Podíl vdaných žen z celkového počtu žen (%)		
	1980	1991	2001
16-17	1,5	0,9	0,0
18	12,6	11,3	0,8
19	29,1	27,3	2,8
20	46,4	43,1	7,0
21	59,8	55,4	12,1
22	69,6	64,3	19,0
23	75,9	70,8	27,6
24	79,9	75,7	37,1
25	82,6	75,8	46,7

Nízká hladina sňatečnosti nemá ovšem vliv jen na plodnost žen a na počet narozených dětí. Rozšiřuje např. možnosti mimopracovních aktivit mladých lidí, zůstávajících déle nevázáni odpovědností za rodinu. Tím ovlivňuje strukturu jejich využívání časového fondu, zejména volného času a formuje i specifickou poptávku na trhu spotřebního zboží.